

REZUMAT

Cuvinte cheie: eugenism, biopolitică, igienă, antropologie, rasă, medici, boli sociale.

Teza de față se numește „Mișcare medicală și eugenism în Transilvania, 1918-1948” și tratează aspecte referitoare la medicină, eugenism, igienă socială și igienă rasială. Teza este structurată în trei părți și surprinde maniera în care medicii români din Transilvania au schițat construirea națiunii, după 1918, pe baza preceptelor eugenice.

Istoria eugenismului românesc din Ardeal este prezentată în partea introductivă care oferă, înainte de toate, informații despre argumentele din spatele acestui demers științific. Mișcarea eugenică din România a fost analizată prin prisma unor influențe externe, care au contribuit, în final, la nașterea unei versiuni autohtone, ce a pus preț pe îmbunătățirea calităților rasiale și creșterea numerică a populației. Pentru a atinge aceste obiective, eugenisții români au criticat căsătoriile mixte și au încercat, prin diverse metode, să împiedice reproducerea indivizilor orbi, surdo-muți, epileptici, schizofrenici sau cu debilitate mintală.

Prima parte a tezei de doctorat se numește „Eugenism și discurs medical preventiv” și include trei capitole, care analizează poziția eugenisților față de asistența sanitară și capitalul biologic al țării.

Primul capitol (Reformă și modernitate) surprinde măsurile întreprinse în plan sanitar de profesorul Iuliu Moldovan, pentru a ameliora starea de sănătate a populației. Acesta a plecat de la premisa că progresul în societate depindea de condiția fizică și psihică a indivizilor. Din acest motiv a creat, în perioada Consiliului Dirigent, o serie de instituții sanitare, pentru a combate mortalitatea infantilă și bolile sociale, ce afectau o mare parte a populației. Moldovan a militat, alături de alți medici, pentru înființarea unui Minister al Sănătății, care să impună norme unitare de recrutare, organizare și conducere, deoarece asistența sanitară din România era împărțită, la vremea respectivă, între mai multe entități publice sau private.

Mentorul eugenismului românesc din Transilvania a încercat să impună practici moderne în activitatea medicală, întrucât aceasta era orientată exclusiv spre latura curativă. De aceea a promovat medicina preventivă prin diverse mijloace: a înființat Institutul surorilor de ocrotire, a încurajat specializarea medicilor în igienă și a luat măsuri pentru aplicarea ideilor eugenice în plasele sanitare model de la Gilău (Cluj), Tomești (Iași) și Gurbănești (Ilfov).

Capitolul al doilea se numește „Capitalul biologic național” și se axează pe influența unor factori asupra evoluției biologice a poporului român. Partea aceasta evidențiază faptul că eugenisții au pus accent pe rolul familiei sănătoase în procesul de consolidare calitativă și

cantitativă a corpului etnic. Ei au dorit ca procreerea să se realizeze numai în interiorul familiei și să excludă persoanele disgenice sau care proveneau din alte grupuri etnice, cum ar fi romii, maghiarii ori evreii.

Medicii români din Transilvania au întreținut un cult al familiei numeroase și s-au arătat îngrijorați de reducerea fertilității în unele zone, deoarece considerau că România avea nevoie de o natalitate crescută, pentru a se menține în competiția biologică cu celelalte popoare. Reprezentanții eugenismului au prețuit, în mod aparte, familia țărănească și au întreprins demersuri pentru răspândirea normelor igienice în mediul rural, unde trăia cea mai mare parte a populației.

Școala eugenică din Transilvania a adus în centrul atenției femeia și statutul acesteia în cadrul statului biopolitic, unde trebuia să se mulțumească cu rolul de soție și mamă. Medicii au criticat tendințele de emancipare socială și politică a femeilor, deoarece erau convingși că aveau un efect antibiologic asupra familiei.

Discipolii lui Iuliu Moldovan au intenționat ca accesul femeilor la educației să se realizeze în mod controlat și să fie circumscris rolului de mamă sau de angajată a serviciului sanitar ori de asistență socială.

Antifeminismul eugenic a fost însoțit de inferiorizarea biologică a femeii și de susținerea unei intense propagande în favoarea natalității. Ostilitatea față de aspirațiile profesionale ale femeilor avea un caracter retrograd și contrasta, în mod vizibil, cu viziunea modernă, pe care au promovat-o în privința organizării sanitare.

Asumarea maternității implica o serie de riscuri atât pentru mame, cât și pentru copii. După Unirea din 1918 natalitatea a fost tot mai mult eclipsată de mortalitatea infantilă, ce plasa România la marginea lumii civilizate.

Eugenisții au fost intrigati de faptul că mortalitatea infantilă din România era provocată, în numeroase cazuri, de boli pulmonare sau digestive ce puteau fi prevenite. Din acest motiv au încurajat răspândirea unor cunoștințe de igienă și puericultură în rândul țăranilor, pentru a preîntâmpina degenerarea organismului național.

Tot cu acest scop au urmărit să reducă exodul populației rurale spre centrele urbane, unde susțineau că familiile cu calități biologice normale se stingeau după numai 3-5 generații, din pricina condițiilor de viață. Aversiunea față de civilizația urbană a fost motivată, în primul rând de epuizarea muncitorilor în industrie și de laxitatea morală din acest mediu, unde existau numeroase curenți în ceea ce privește salubritatea și aprovizionarea cu apă.

Consolidarea biologică a rasei presupunea, în concepția eugeniștilor, o campanie susținută împotriva bolilor sociale, care includeau alcoolismul, tuberculoza și sifilisul. Consumul de alcool a cunoscut o creștere semnificativă după Primul Război Mondial, deși medicii au cerut în repetate rânduri ca statul să intervină, pentru a stăvili acest fenomen. Autoritățile nu au fost receptive la mesajul alarmist al medicilor din simplul motiv că nu își permiteau să renunțe la taxele din acest sector, care a ajuns să domine industria alimentară de la începutul anilor 1930.

Sifilisul a ocupat o poziție importantă în discursul eugeniștilor români pentru că declanșa afecțiuni cardiace, hepatice, gastrice sau psihice, atunci când persoanele bolnave refuzau să consulte medicul sau să parcurgă toate etapele tratamentului. Degradarea stării de sănătate era urmată, în mod inevitabil, de scăderea capacității de muncă și de instalarea unui dezechilibru economic în familie. Medicii au avertizat că sifilisul altera „plasma germinativă” a indivizilor și provoca avorturi spontane sau nașteri premature, ce periclitau interesele biopolitice ale neamului.

Bolile venerice au avut un caracter recurent, în perioada studiată, din cauza unor factori favorizanți, precum războiul, sărăcia sau imoralitatea. Adepții eugeniei au sprijinit campaniile antisifilitice din anii 1920 și au organizat conferințe publice, pentru a evita răspândirea acestor afecțiuni.

Partea a doua (Biologizarea națiunii) include trei capitole, în care am descris atitudinea eugeniștilor față de biopolitică, educație și igiena rasei. Primul capitol (Biopolitica) relevă faptul că ideile biopolitice au devenit cunoscute, în această provincie, grație profesorului Iuliu Moldovan, care a publicat articole, a susținut cursuri și a inițiat întâlniri cu intelectualii din Cluj, pentru a-i familiariza cu acest subiect. Iuliu Moldovan a sintetizat gândirea sa biopolitică într-o carte din anul 1926, în care a militat pentru organizarea stratului pe principii biologice, deoarece credea că numai în acest fel putea fi valorificat potențialul genetic al fiecărei persoane.

Exponenții mișcării eugenice și-au dat seama că ideile biopolitice puteau fi aplicate în societate doar cu ajutorul statului, de aceea au căutat să mențină relații apropiate cu regimul carlist, antonescian și comunist. Totodată au urmărit să colaboreze cu Biserica și cu alte instituții, cum ar fi „Astra” sau Uniunea Femeilor din România, întrucât acestea puteau oferi un sprijin important în lupta cu alcoolismul, bolile infecțioase și mortalitatea infantilă.

Activitatea „Astrei” s-a concentrat, în perioada interbelică, pe „ridicarea” culturală și morală a maselor, răspândirea cunoștințelor de igienă și îmbunătățirea situației economice a

gospodăriilor rurale. Contactul cu lumea satului s-a realizat prin intermediul despărțămintelor, care au folosit limbajul științei pentru a crea o apropiere între intelectuali și țărani.

Capitolul al doilea se numește „Educație și societate în dimensiune biologică” și cuprinde două subcapitole referitoare la rolul educației și al culturii fizice în construirea unei națiuni sănătoase.

Mișcarea eugenică poate fi privită ca o formă de educare a grupurilor umane, pentru că a pus preț pe responsabilitatea indivizilor în materie de sex și reproducere. Membrii școlii eugenice de la Cluj opinau că achizițiile intelectuale ale unei persoane nu se transmiteau de la o generație la alta, ci creau doar predispoziții, care puteau fi actualizate și valorificate de către descendenți cu ajutorul educației formale.

Eugenistii erau convinși că educația atrăgea, după sine, o îmbunătățire a condițiilor de viață și o creștere a gradului de responsabilitate față de interesele biologice ale poporului român. Prin urmare, au criticat sistemul de educație și au propus ca acesta să fie organizat pe principii biopolitice.

Discursul eugenic din Transilvania a ilustrat o preocupare constantă pentru aspecte legate de ereditate și mediu. Eugenistii au exprimat opinia că evoluția unei persoane, în plan biologic și social, era influențată, în mod inevitabil, de interacțiunea dintre cei doi factori.

În subcapitolul „Cultura fizică și vigoarea națională” am explicat conceptul de „educație integrală”, care a fost promovat cu insistență de eugenisti. Apropiatii lui Iuliu Moldovan și-au propus ca exercițiile fizice și sportul să îmbunătățească, pe de o parte calitățile fizice și morale ale românilor, iar pe de altă parte să contribuie la nașterea unor descendenți puternici.

Promotorii eugeniei au propus ca exercițiile fizice și jocurile în aer liber să aibă un caracter extins în mediul școlar, pentru a compensa, în acest fel, lipsa condițiilor din sălile de clasă. Pentru a ajuta la recuperarea fiziologică a unor tineri, autoritățile au decis să experimenteze efectul terapeutic al educației fizice în cadrul unor „colonii” școlare, care au găzduit copii debili, limfatici sau cu tuberculoză închisă.

Doctorul Iuliu Moldovan a pledat pentru introducerea sportului în educația timpurie, cu scopul de a stimula sistemul nervos al copiilor. Acesta a creat (împreună cu Iuliu Hațieganu) o organizație, numită „Șoimii Carpaților”, care a promovat un program de renaștere fizică și morală a neamului.

Capitolul al treilea se intitulează „Eugenismul negativ” și analizează modul în care medicii au încercat să impună un control asupra reproducerii, pentru a evita înmulțirea persoanelor cu caractere biologice inferioare. Sterilizarea eugenică a fost privită de unii exponenți ai profesiei

medicale ca o soluție viabilă pentru consolidarea rasei. Argumentele invocate de aceștia nu au avut ecou în rândul clasei politice, iar din această cauză nu au putut aplica un program de asemenea natură în România. Eugeniștii au reușit, în schimb, să obțină legiferarea avortului eugenic și medical în 1936, deși au întâmpinat opoziția unor membri ai Parlamentului.

Partea a treia a tezei de doctorat se numește „Eugenism și antropologie rasială” și include trei subcapitole referitoare la ideea de rasă, mitul craniului și mitul sângelui.

Primul subcapitol (Imagologia rasială) demonstrează că rasa a fost des folosită în scrierile unor antropologi sau medici, de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, pentru a stabili o ierarhie între grupurile umane.

Dezvoltarea antropologiei în România a fost strâns legată de centrele universitare de la București, Cluj și Iași, unde au activat personalități precum Francisc Rainer, Victor Papilian sau Olga Necrasov.

Medicii români au recurs la sprijinul antropologiei pentru a combate pretențiile maghiarilor asupra Transilvaniei. Eugeniștii din cercul lui Iuliu Moldovan au translatat disputele româno-maghiare pe teren biologic, deoarece considerau că aceste argumente nu puteau fi contestate.

Cel de-al doilea subcapitol (Mitul craniului) descrie modul în care craniologia a fost utilizată de antropologi pentru a determina valoarea biorasială a indivizilor. Astfel, unii antropologi afirmă că persoanele cu craniu alungit (dolicocefal) erau superioare, din punct de vedere biologic, față de cele cu craniu aproape rotund (brahicefal). Acest detaliu era important pentru partizanii rasismului științific, care au pretins că exista o corelație între rasă și indicele cefalic.

Cercetările craniologice au fost utilizate în scop politic de către eugeniștii din Ardeal, care s-au străduit să demonstreze că secuii aveau, de fapt, o origine românească. Prin asemenea demersuri au urmărit ca aceștia să se simtă legați de statul român și să nu adere la politica revizionistă a maghiarilor.

Ultimul subcapitol se intitulează „Mitul sângelui” și realizează o radiografie a cercetărilor sero-antropologice din Transilvania, unde medicii români au încercat să descopere originea rasială a populației majoritare și a unor minorități naționale.

Avocații rasismului științific au promovat ideea că valoarea biorasială a unui popor depindea de frecvența grupei de sânge A, care era asociată cu continentul european și civilizația creată de locuitorii acestuia.

Școala medico-socială de la Cluj a apelat la sero-antropologie pentru a susține continuitatea românilor în Transilvania și superioritatea biologică a acestora față de romi sau maghiari.

Această atitudine era dictată de rațiuni eugenice sau biopolitice și s-a suprapus peste intenția de a-i asimila, în mod pașnic, pe secui și ceangăi.

Cercetările sero-antropologice din România au stat sub semnul naționalismului biologic și au fost întrerupte de schimbările politice care au survenit după lovitura de stat de la 23 august 1944. Experimentul euristic s-a încheiat în 1948, dar unele idei vehiculate de adepții acestei mișcări sociale au supraviețuit în cadrul noului regim, de inspirație sovietică.